

VI ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ

Алматы, Қазақстан, 2-12 сәуір 2019 жыл

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» – 2 ЖЫЛ
«ҰЛЫ ДАЛА МӘДЕНИЕТІНІҢ РӘМІЗДЕРІ, ЖӘДІГЕРЛЕРІ
ЖӘНЕ ЕСКЕРТКІШТЕРІ» атты
халықаралық ғылыми конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, Қазақстан, 10 сәуір 2019 жыл

VI МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2019 года

МАТЕРИАЛЫ
международной научной конференции
«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» – 2 ГОДА
«СИМВОЛЫ, АРТЕФАКТЫ, ПАМЯТНИКИ КУЛЬТУРЫ
ВЕЛИКОЙ СТЕПИ»

Алматы, Казахстан, 10 апреля 2019 года

VI INTERNATIONAL FARABI READINGS

Almaty, Kazakhstan, 2-12 April 2019

MATERIALS
international scientific conference
«SPIRITUAL REVIVAL» – 2 YEARS
«SYMBOLS, ARTIFACTS, MONUMENTS
OF CULTURE OF THE GREAT STEPPE»

Almaty, Kazakhstan, 10 April 2019

КАЗАК
УНИВЕРСИТЕТИ
БАСПАУЫ

VI ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ
Алматы, Қазақстан, 2019 жыл, 2-12 сәуір

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» – 2 ЖЫЛ
«ҰЛЫ ДАЛА МӘДЕНИЕТІНІҢ РӘМІЗДЕРІ,
ЖӘДІГЕРЛЕРІ ЖӘНЕ ЕСКЕРТКІШТЕРІ» атты
Халықаралық ғылыми конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, Қазақстан, 10 сәуір, 2019 жыл

VI МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ
Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2019 года

МАТЕРИАЛЫ
международной научной конференции
«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» – 2 ГОДА
«СИМВОЛЫ, АРТЕФАКТЫ, ПАМЯТНИКИ КУЛЬТУРЫ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ»
Алматы, Казахстан, 10 апреля 2019 года

IV INTERNATIONAL FARABI READINGS
Almaty, Kazakhstan, 2-12 April 2019

MATERIALS
international scientific and practical conference
«SPIRITUAL REVIVAL»–2 YEARS «SYMBOLS, ARTIFACTS,
MONUMENTS OF CULTURE OF THE GREAT STEPPE»
Almaty, Kazakhstan, 10 April 2019

Под общей редакцией:
д.филос.н., профессора Курманалиевой А.Д.

Ответственный редактор:
PhD докторант Ахметжанов Д.Г.

Материалы международной научной конференции «Символы, артефакты, памятники культуры Великой степи» в рамках VI Международного Фараби Форума / Под общ. ред. Курманалиевой А.Д. – Алматы: Казак университети, 2019. – 188 с.

ISBN 978-601-04-4039-5

В сборнике опубликованы тезисы докладов участников международной научной конференции «Символы, артефакты, памятники культуры Великой степи» в рамках VI Международного Фараби Форума (10 апреля 2019 года). Выступления участников посвящены актуальным общественно-значимым проблемам в исследовании культурологических, религиоведческих, философских и социальных аспектов реалий XXI века.

За содержательную часть, актуальность выбранной темы, правильность, полноту и грамотность изложения, а также за качество предоставленной информации в статье, несет ответственность исключительно автор (авторы).

Автор (авторы) сохраняет за собой полное авторское право, в том числе право изменять, дополнять представленную в статье информацию.

КазНУ им. аль-Фараби, 2019

ISBN 978-601-04-4039-5

элиты и народа, о социальной справедливости уходят в глубину веков. Уже в эпоху Тюркских каганатов (VI-VII вв.) были оставлены эпитафии на камнях, по которым можно судить о принципах жизни общества того времени. На самом вершине власти находился каган, власть которого передавалась по наследству, но эта передача утверждалась на курултае беков (князей). Если после кагана не оставались наследники, то каган избирался из беков. Ниже беков был «будун» (простой народ).

В мире тюркского менталитета действует совершенно другие системы координат, нежели у земледельческих народов. Здесь мы имеем дело с уникальнейшей моделью пространственно-временного континуума.

Тюрки были прекрасны осведомлены о своих предках, то есть уверенно выводили свою генеалогию от хуннов. Разумеется, нет письменных источников, но устная память народа хранила память предков. “Пространство кочевника – это пространство минимальных расстояний, однородными являются только бесконечно близкие точки. Это пространство контакта, индивидуальных событий контакта, пространство скорее тактильное, чем визуальное в противоположность расчерченному пространству Эвклида... Его нельзя наблюдать со стороны, как Эвклидово пространство, скорее оно напоминает звуковую или цветовую гамму” [9,20].

Таким образом тюркский номад оценивает мир исключительно сквозь призму своих собственных ощущений. Ось пространства-времени не ощущается для него как нечто абстрактное, как некая прямая, здесь речь идет скорее о множестве осей, о многомерном мире, в котором необходимо жить не отталкиваясь от него, а погружаясь, сливаясь, пропуская континуум сквозь самое себя.

Необходимо отметить, что основы тюркского мировоззрения формировались в течение тысячелетий и уходят своими корнями в доисторическое прошлое тюрков, они глубоко оригинальны и пронизывают национальный менталитет наших народов. В то же время они вполне современны, актуальны и для современного тюркского общества, они прекрасно вписываются и в систему общечеловеческих ценностей.

Список использованных источников:

1. Файзуллин Ф.С., Зарипов А.Я. Грани этнической идентификации. // СОЦИС, 1997, № 8.
2. Бибахин В. Дело Хайдеггера. В кн. Хайдеггер М. Время и Бытие. М., 1993.
3. Стеблева И.В. К реконструкции древнетюркской религиозно-мифологической системы. / - Тюркологический сборник – 1971. М., 1972.
4. Потапов Л.П. Древнетюркские черты почитания неба у саяно-алтайских народов. /Этнография народов Алтая и Западной Сибири. Новосибирск. 1978.
5. Стеблева И.В. Ук.Соч. С. 216.
6. Валеев Ф.Т. Алтайские этнические элементы у западносибирских татар. / Этнография народов Алтая и Западной Сибири. Новосибирск. 1978.
7. Мажитов Н., Султанова А. История Башкортостана с древнейших времен до 16 века. Уфа, 1994. С. 100.
8. Хлопина И.Д. Ук.соч. С.71.
9. Кульшарипова Н.М. Человек и пространство: специфика пространственно-временных представлений кочевников. /Яджар, № 2, 1995.

**ФАРИДЭ КАМАЛОВА
НАҒИМА БАЙТЕНОВА
ЖАННА ҚАҢТАРБАЕВА
ДЖАМИЛЯ ДОСМАҒАМБЕТОВА**

ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ НЫҒАЙТУ МЕН САҚТАУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ РӨЛІ

Рухани жаңғыру ұлттық болмыстың негізінде мемлекет өмірінде қалыптасатын интеллектуалдық өріс. Рухани жаңғыру Атамекен мен Ұлттың бір болуын, ұрпақ пен туған жердің байланысуын, адам мен табиғаттың тұтастығын негіздейтін ұлттық идея. Ғалымдар ұлттық идеяны ақыл таразысынан өтіп халықтың басым бөлігі қабылдаған ұлттық мәдени құндылықтар жүйесі деп түсінеді. Ұлттық идея Қазақстанда жүріп жатқан мәдени мұраларды жаңғырту үрдісі мен әлемдік өркениет ықпалымен туындаған жаһандану процесінің арақатынасында қарастырылуы тиіс. Сондықтан, қазіргі өркениеттік және ұлттық-рухани құндылықтарға қарай бетбұрыс әлемдегі отыз озық елдердің қатарына қосылуға септігін тигізеді деп білеміз.

Осы тұрғыда Қазақстанның киелі жерлерінің рухани жаңғыруда алар орны мен рөлі маңызды болып табылады. Себебі, ұлттық кодқа жататын ұлттық рухани мәдениеттің бірден бір маңызды құрамдас бөлігі Қазақстанның киелі жерлері болып табылады.

Ұлы Дала киелі жерлерге толы. Ол жерлерді қадірлеп-қастерлеу — ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан дәстүріміз. Тәуелсіздік жылдарында бұл бағыттағы жұмыстар жанданды. Соның ішінде, «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында сандаған тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандар жаңғыртылғанын көпшілік біледі.

Тұңғыш Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында жалпыұлттық қасиетті орындар ұғымының ерекше маңыздылығын атап өтті. «Қазақстанның қасиетті жерлерінің мәдени-географиялық белдеуі — неше ғасыр өтсе де, бізді кез келген рухани жұтандықтан сақтап, аман алып шығатын символдық қалқанымыз әрі ұлттық мақтанышымыздың қайнар бұлағы. Ол — ұлттық бірегейлік негіздерінің басты элементтерінің бірі» — деді Тұңғыш Елбасы [1].

Мақалада халық санасына жалпыұлттық қасиетті орындар ұғымын сіңіру мақсатында «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы қолға алынатыны және оның ауқымды жоба болатыны айтылды.

Жобаның басты идеясы Ұлытау төріндегі жәдігерлер кешенін, Қожа Ахмет Яссауи мавзолейін, Тараздың ежелгі ескерткіштерін, Бекет ата кесенесін, Алтайдағы көне қорымдар мен Жетісудың киелі мекендерін және басқа да жерлерді өзара сабақтастыра отырып, ұлт жадында біртұтас кешен ретінде орнықтыруды меңзеді. Мұның бәрі тұтаса келгенде халқымыздың ұлттық бірегейлігінің мызғымас негізін құрайды. Бұл аталған жобаның ауқымы өте кең және маңызы өте зор екендігін айғақтайды.

Жоба аясында үш мәселе қамтылған. Нақтырақ айтқанда:

1. Аталған «Мәдени-географиялық белдеудің» рөлі мен оған енетін орындар туралы әрбір қазақстандық білуі үшін оқу-ағарту дайындығын жүргізу қажет.

2. БАҚ осыдан туындайтын ұлттық ақпараттық жобалармен жүйелі түрде, жан-жақты айналысуы керек.

3. Ішкі және сыртқы мәдени туризм халқымыздың осы қастерлі мұраларына сүйенуге тиіс. Мәдени маңыздылығы тұрғысынан біздің Түркістан немесе Алтай – ұлттық немесе құрлықтық қана емес, жаһандық ауқымдағы құндылықтар [2].

Міне, Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты аса салмақты мақаласының жарық көргеніне тура екі жыл толды. Екі жыл ішінде дәл осы «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы бойынша елімізде қандай ауқымды жұмыстар атқарылды? Мемлекет басшысы қойған тапсырма қаншалықты жүзеге асты?

«Сакралды Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығы

Алғаш болып, Берік Әбдіғалиұлы басқаратын «Сакралды Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығы құрылды. Осы тұста еліміздің барлық өңірлерінде сакралды орындарды анықтау бойынша облыстық комиссиялар құрыла бастады. Ғылыми-зерттеу орталығы міндеттерінің бірі – жобаларды сараптау-әдістемелік сүйемелдеу. Ал, нысандардың құндылығын анықтаумен ҚР мәдениет және спорт министрі Арыстанбек Мұхамедиұлы басшылық еткен жұмыс тобы айналысып келеді.

«Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» атты II республикалық форумда Берік Әбдіғалиұлы орталық әзірлеген ұсыныстар бойынша өңірлерден шамамен 1 000 жуық тізім келіп түскенін айтқан еді. Ғалымның айтуынша, қазір жетекші ғалымдар мен қоғам қайраткерлерінен құрылған сараптау кеңесінің шешімімен мәдени мұраның 100-ге жуық жалпы ұлттық және 500 өңірлік нысаны анықталған [3].

«Сакралды Қазақстан» экспедициясы

Мәдениет және спорт министрлігінің қолдауымен, ел өңірлеріне республикалық «Сакралды Қазақстан» экспедициясын ұйымдастырылды. Экспедиция барысында ғалымдар мен өлкетанушылар бірлесіп, әрбір сакралды нысанды ресми түрде құжаттандырып, олардың құндылықтары туралы баяндалатын аңыздар жазылды.

Киелі орындар тізімі бойынша жұмыс істеген сараптамалық кеңес нысандарды жалпыұлттық және аймақтық деп екі деңгейге бөліп қарастырды. Алғашқы тізімге 185 киелі орын енгізілсе, өзгесі аймақтық деңгейде деп саналып отыр. Алайда бұл тізімдер әлі нақты бекітілмеген. Сол себепті де, бұл бағыттағы жұмыстар осымен шектеліп қалмайды. «Сакралды Қазақстан» жобасы «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында 5 жыл бойы жалғасын табады деп күтілуде.

Заңда киелі жерлердің нақты мәртебесі жазылады

Алдағы уақытта тарихи нысандарды қорғау заңнамасына өзгерістер енгізілмек. Тарихи-мәдени нысандар туралы заңда киелі жерлердің нақты мәртебесі жазылатын болады. «Қасиетті жерлер» деген арнайы тармақ бойынша жүйеленбек. Ол үшін алдымен мемлекеттік тізілім жасалады. Оны құзыретті орган – Мәдениет және спорт министрлігі жасайды. Осылайша әрбір тарихи нысанның ғылыми-сараптамалық төлқұжаты жасалмақ. Ол үшін нысанның тарихы, аңызы, әфсанасы, уақыты, ғасыры,

әлеуметтік сипаты, тағы басқасы жан-жақты зерттеледі. Мамандардың айтуынша, тарихи нысанның төлқұжаты болып, тізілімге енсе, оның нақты мәртебесі болады.

Орталық мамандарының айтуынша, киелі жерлердің тізімін әзірлеу кезінде ғалымдардың зерттеулеріне де көңіл бөлінген. Тарихшылар, этнографтар, географтар, мәдениеттанушылар мен әдебиетшілердің ұсыныстары мейілінше ескерілген.

«Қасиетті Қазақстан» 5 томдық энциклопедиясы

«Қасиетті Қазақстан» жобасы 2017—2021 жылдарды қамтып отыр. Осы аралықта әр жыл сайын бір-бір томнан барлығы бес томдық үлкен еңбек «Қасиетті Қазақстан» деген энциклопедиясы жасалында. Аталмыш жобаның тағы бір тиімді тұсы – ішкі рухани-туризмді дамытуға зор үлес қосады деп күтілуде. Яғни бұл туризмнің ерекшелігі – тәлімдік-тәрбиелік мәні, әрі туған жер тарихымен танысуына бағытталуымен құнды болмақ. Энциклопедияның мазмұнына өзіміздің астанамыз болған қалалар Сауран, Сығанақ, Сарайшық сияқты көне шаһарлардан бастап, Қазақ хандығын көтерген тұлғалар, хандар, батырлар, одан кейін Бекет ата, Қорқыт ата сынды әулиелер, Ахмет Яссауи секілді нар тұлғалар енеді.

Киелі мекендер картасы

Қазір еліміздегі барлық облыстарда, аудандарда киелі орындардың макрокарта, микрокартасы жасалып жатыр. Мәселен, Астана елорданың тарихи-мәдени мұраларын біріктіретін «Сакралды Астана» картасы жасалды. Қала әкімінің орынбасары Ермек Аманшаев: «Сакралды карта – бір жағынан өлке тарихын зерттеудің баға жетпес көз болса, екінші жағынан – өз жеріңе, астанаға деген патриоттық қарым-қатынасты қалыптастырудың негізі. Үшіншіден, сакралды карта туристік кластердің айнымас бөлшегіне айналуы тиіс», - деген еді [4].

Киелі орындарға арналған мобильді қосымша

Алматы облысында жас өнертапқыштар Қазақстанның киелі жерлеріне арнап мобильді қосымша құрастырған болатын. Тың жобаны Сүлеймен Демирель университетінің 3 курс студенттері ойлап тапқан еді. Қосымшада еліміздің киелі жерлері туралы мағлұматтар енгізілген. Ұтымды тұсы – бағдарлама белгілі бір нысан туралы ақпарат беріп қана қоймай, оған барар жолды сызып көрсетіп береді. Жоба авторларының айтуынша, қазір қосымшаға бір ғана Алматы облысының 36 тарихи-мәдени және табиғи ескерткіштері туралы мәліметтер жинақталған. Алдағы уақытта бүкіл Қазақстанның сакралды жерлері туралы ақпараттармен толықтырылмақ. Жобаның жетекшісі Бақтияр Рахматоллаевтың айтуынша, бағдарлама 3 тілде жұмыс істейтін болады [5].

Киелі жерлердің БАҚ беттерінде көрініс табуы

Қазақстандағы барлық БАҚ-қа шолу жасау мүмкін емес. Алайда, халыққа танымал «El.kz», Iqar.kz, e-history секілді интернет-жобаларда «Туған жер», «Кие тұнған Қазақстан», «Рухани жаңғыру» сынды бірнеше айдарлар ашылып, 200-ден астам мақалалар жарық көрген. «Құм жұтқан қалалар» сериясымен Сығанақ, Сауран, Отырар сынды көне қалашықтар туралы тарихи деректер мен аңыздар жарық көрсе, «Боралдай петроглифтері», өркениеттің алтын ордасы саналған Бозоқ қаласы туралы тың тарихи мақалалар шықты. Пір Бекет саналған әулие атамыз туралы аңыз-әңгімелер, Домалақ ана, Бегім ана, Баба түкті Шашты Әзіз, Қарабура хан, Алаша хан кесенесі туралы материалдар жарияланып отырды. Ботай мәдениеті, Берел қорымы, Шірік Рабат сынды қастерлі мекендер туралы сыр шертетін аңызға толы зерттеу мақалалар оқырман назарына ұсынылды.

Тұңғыш Президент Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы біздің қоғамға қозғау салып, серпін берді. Халқымыздың материалдық және рухани әлемі – атамекен, жер-су, әдебиет, өнер мен мәдениет саласын жандандыруда шамшырақ тәрізді қалың жұртшылықтың қызығушылығын, ерекше ықыласын тудырды. Елдік ұлы дәстүрді сақтай отырып, ұлттық модернизация жасау қоғамды дамыта, көркейте түсері даусыз. Ұлттық мұрат жолында жүзеге асыратын игі істердің бастауын Елбасы: «Замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды», – деп нақты айқындап берді [6].

«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламада аталған бағыттардың ішінде Ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайтындығына ерекше назар аударылды. Қазіргі таңдағы үдемелі-соқтықпалы жаһандану заманында елдің асыл қасиетін, рухани тектілігін сақтау арқылы ғана рухани жаңдана аламыз. Осы тұста жаһандану үрдісінде көштен қалмай, өркениетті, мейілінше нығайып алған бөгделерге жұтылмай, жер бетінде бәсекеге қабілетті, білім-ғылымы дамыған, экономикасы тұрақты дербес халық болып өмір сүру үшін оң жағына өзгере білудің қажеттілігі аса маңызды.

Біз үшін Отанымыздың әр сүйем жері қасиетті болып саналады. Жалпыұлттық қасиетті орындар ұғымын халық санасына сіңірудің ерекше маңыздылығын нықтап айтуы заңды құбылыс. Ел мен Жер – рухани құндылықтардың арқауы.

Қазақ халқының ұлттық санасының ерекшелігі – туып-өскен жері, өнген ортасын кие тұтып, оның қадір-қасиетін бағалауымен құнды. Аталарымыз «туған жер – тұғырың, туған ел – қыдырың» деп бекер айтпаған. Туған жер мен елдің халық санасына сіңген рухани құндылығының ұлттың қалыптасуында, дамуында айрықша рөлі бар. Бұл дүниелер бұған дейін қасиетті нысан ретінде ғылыми сарапталып, жүйеленбеген. Қазіргі таңда реттеп, жалпыхалықтық құндылық ретінде қарастыру қолға алынууда. Бұл жұмыстың рухани маңы-зына тоқталар болсақ, біріншіден, киелі, қасиетті нысандар біздің ұлтты рухани жұтаңдықтан сақтайтын символдық қалқанымыз және ұлттық мақтанышымыздың қайнар бұлағы деп түсінген дұрыс.

«Қазақстанның қасиетті орындары» ретінде ерекше қастерленетін табиғи-мәдени мұра, зайырлы және діни сәулет ескерткіштері, кесенелер, сондай-ақ Қазақстан халқының жадында өшпес із қалдырған тарихи және саяси оқиғалармен байланысты орындар ұғынылады. Сонымен қатар, Қазақстанның әлеуметтік-саяси өмірінде маңызды орын алатын, ұлттық бірлік пен жаңғыру нышаны ретінде көрінетін нысандар кірді. Еліміздегі барлық қасиетті нысандар бес топқа жіктелді:

1. Ерекше бағаланатын табиғи мұра ескерткіштері. Ел аузында киелі аталып кеткен, кейбіреуі қазірдің өзінде мемлекет қарауында тұрған табиғат құбылыстарының нәтижесінде пайда болған орындар.

2. Археологиялық ескерткіштер және орта ғасырлық қалалық орталықтар. Бұл топқа қалашықтар, бекіністер, петроглифтер, қорымдар, халқымыздың қалыптасуында ерекше рөл атқарған, Қазақ мемлекетінің, Ұлы Жібек жолының құрылуына ұйытқы болған орта ғасырлық қалалар кіреді.

3. Діни және ғибадат орындары болып табылатын орындар. Бұндай қасиетті орындарды әулие феноменімен байланыстыруға болады. Түркі кезеңіне дейінгі дәуірдегі аттары аңызға айналған, көне түркі дәуірі және ортағасырлардағы, сонымен бірге, ХІХ ғасырдың аяғы – ХХ ғасырдың басына дейінгі тарихи тұлғаларды қамтиды.

4. Тарихи тұлғаларға қатысты қасиетті орындар. Қазақстан тарихында елеулі орын алатын, бүкіл өмірін қазақ елінің бостандығы мен егемендігіне арнап, үш жүздің батыр-билерін жиып, елдік маңызды мәселелерді шешкен хандар, қазақ хандығының тәуелсіздігі үшін күрескен қазақтың батырлары, ұлт-азаттық қозғалысының жетекшілері, қолбасшылар, ғылым мен білімге, мәдениетке үлес қосқан мемлекет және қоғам қайраткерлері, ақындар, ғалымдар, ағартушылар туралы мәні зор орындар алынып отыр.

5. Саяси, тарихи оқиғаларға байланысты қасиетті орындар. Қазақ даласында қазақ халқының бірлігі үшін болған шайқастарды, ерлікті, батырлықты, қайсарлықты насихаттайтын, елдің бірлігін білдіретін ескерткіштер мен ел жадында өшпес із қалдырған қасиетті орындар мен қоғамның, мемлекеттің тарихында ерекше орны бар мемлекетіміздің жаңа нысандары еніп отыр.

Осылайша, қасиетті жерлер мен нысандарды анықтап, өңірлерде жүргізіліп жатқан ғылыми-сараптамалық жұмыстардың бағыт-бағдарын, дәйектемесін жасау жұмыстары алға қойылды. Территориялық жағынан әлемдегі ондыққа енген жас мемлекет болған соң бағзы бабалардан мұраға қалған ел мен жерді көздің қарашығындай мұқият сақтау – ұрпақтық асыл парызымыз. Бүгінгі жаңа заман ұрпағы, туған жер, елін сүйер жас буынды ұлтжан-дылыққа, елжандылыққа тәрбиелеу, туған өлке тарихын, табиғатын танытуды мұнаралы мұратымыз деп санадық.

Халқымыздың сан жылдық тарих қойнауынан атадан балаға, ғасырдан ғасырға мұра болып жеткен өшпес асыл қазынасы: әдет-ғұрпы, салт-дәстүрлері, мәдениеті рухани құндылығымыз, баға жетпес асыл қазынамыз болып табылады. Ата-бабаларының дәстүрін сыйлап, шежірелік деректерді шын қастер тұтатын рухы биік біздің халқымыз әрбір тау-тасын, жазық даласын, үңгірін, өзен-көлін қасиетті, киелі санайды. Туған жерге, жаратылыс құбылыстарына, табиғатқа деген дүниетанымдық көзқарасы, ықыласы таңға-жайып көркем. Айнала қоршаған табиғатты тірі деп қабылдау, өз ұрпағын оған қиянат жасамауға тәрбиелеу қазақ халқының ырым мен тыйымдары туралы түсінігінде тұнып тұр.

Ұлттық байырғы құндылықтарымызды осы киелі нысандар арқылы қайта түлету, нақтырақ айтқанда, рухты жаңғыртып, халықты рухтандыратын жоба бұл. Мысалы, қазақ батырларын алайық, бұлардың ерлік істері ұлт рухын жаңғыртудың бірден-бір тетігі. Өйткені, біздің бүгінгі таңда жоғалтып отырғанымыздың өзі осы батырлық. Оның орнына қауымды көнбістік, жалтақтық, бодандық сана-сезім дендеп барады. Осыған қарсы шипа – батырлық рух.

Қазіргі таңда қазақ қоғамына біздің дәстүрімізді жоққа шығаратын түсініктер еніп кетіп жатыр. Әсіресе ислам атын жамылып халық арасын іріту үрдісі белең алуда. Екіншіден, қазіргі жастар өзінің

тарихын тек әлеуметтік желіде таратылған жеңіл-желпі ақпар арқылы танып, білуде. Бұдан нені аңғарамыз? Күн өткен сайын жастардың тарихи санасына тұсау салатын қауіп күшейіп келеді. Осыған қалқан болатын дүние – жоғарыдағы жоба болуы тиіс. Яғни болашақ ұрпақ жалпыұлттық қасиетті нысандарды тану арқылы ұлттық бірегейлікті ұғынып, қазақ халқының сонау тас дәуірінен бері бір ел, бір халық ретінде қалыптасқан ел екенін санасына сіңіре алады. Осы арқылы тұтас тарихи сана қалыптасады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру / Егемен Қазақстан 26.04.2017 ж.
2. Сонда.
3. Киелі жерлер – ұлттық бірлік пен жаңғыру нышаны. [Электронды ресурс]. URL:<http://almaty-akshamy.kz/kieli-zherler-lty-birlik-pen-zha/>. (айналым мерзімі: 29.03.2018)
4. Сонда.
5. Сонда.
6. Общациональная идея Казахстана: опыт философско-политологического анализа. -Алматы: ИФиП, 2006. -412 с.

СЕРІК НҰРМҰРАТОВ
БАУЫРЖАН МОЛДАҒАЛИЕВ

ҰЛЫ ДАЛА КЕҢІСТІГІНДЕГІ РУХАНИЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Қазақстанның Тұңғыш Президентінің «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» бағдарламалық мақаласының негізгі тұжырымдамасының өзіндік жалғасы болып табылатын, өткен жылы жарық көрген соңғы мақаласы «Ұлы даланың жеті қыры» деп аталып, халық мәдениетінің сан түрлі бағытта өрбігенін көрсетеді. «Біздің жеріміз материалдық мәдениеттің көптеген дүниелерінің пайда болған орны, бастау бұлағы десек, асыра айтқандық емес»[1], – деп ол орынды тұжырымдайды. Алғашқы Президентіміздің ұлттық мәдениетімізге қатысты стратегиялық идеяларын насихаттауға арналған мемлекетіміздің әртүрлі аймақтарында орталықтар ашылды, осы бағытта жүйелі жұмыстар бұрын да атқарылып келгенін атап өткен жөн. Міне, осы географиялық және мәдени мағынадағы Еуразиялық кеңістіктегі Ұлы дала мәдениетінің қыр-сырларын ғылыми тұрғыда сараптаудан өткізуге үлкен үлес қосқан ғалымдар = профессорлар Б.Ғ.Нұржанов пен Ж.Мүтәліпов болғаны анық.

Бүкіл дүниені тереңдеп түсіну мен рухани игеру өте жақын ұғымдар болып табылады. Жалпы Шығыс халықтарының, оның ішінде түркілік сипаттағы философиялық ойды, яғни философия тарихына қазіргі заман тұрғысынан көз жібере отырып, оның тарихи сабақтастық пен мұралау принциптеріне сүйенетін негізгі бағдарын айқындай аламыз. Өйткені дәстүрді барынша қастерлеген өткен тарихымызда әрбір рухани мәнділігі бар құбылысты қадірлеу, оны барынша объективті түрде пайымдау, халықтың болашағына сәйкес келетін парықта зерделеу белең алып келгеніне тәнтіміз. Осы тұрғыдан алғанда тарихта көрнекті орны бар өркениетімізге, тарихи тұлғаларымызға объективті қатынасымызды тереңнен орнатудың уақыты жетті.

Өз тарихымызды биік деңгейде құрметтеуді қазірден бастап дұрыстап үйренбесек, өткен тарихи процестердегі қордаланған рухани байлық тиісті бағасын алудан алыстап кетуі де мүмкін. Міне, осы қауіпті сейілту үшін қазіргі кезеңде ұлттық мәдени мұраларымызды жинақтауға және оларды жан-жақты философиялық зерделеуден өткізуімізге мүмкіндік ашылды. Орхон жазбаларының мәтінімен, Қорқыт ата кітабының мазмұнымен, «Оғызнама», «Махаббатнама», «Кодекс куманикус» сияқты туындылардың жалпы сипатымен тереңірек таныса отырып, сонымен қатар түркі әлеміне әйгілі болған Махмұд Қашқари, Жүсіп Баласағұн, Рабғузи, Құтып, Хұсам Кәтиб, Сәйф Сараи, Ахмет Иүгінеки және Қожа Ахмет Ясауи есімдерін әйгілей түсіп түркілік ортағасырлық дүниетанымның аясында туындаған даналық үлгілердің маңыздылығы зор екеніне көзіміз жетті.

Ал осы рухани мұраны игерудің жас ұрпақ үшін орны жылдар өткен сайын ұлғая түсетіні белгілі. Бұл іс-әрекеттердің оң нәтижелері еліміздің келешегінде байқала түсері анық. Өркениеттер қаншама дүние өзгерсе де, әртүрлі саяси режимдер орнын ауыстырса да нағыз рухани тереңдігі бар дүниелер өз күшін әлеумет үшін, руханият үшін сақтай алатынына сенімдіміз. Себебі әрбір халықтың тарихын тұтастандырып тұратын рухани күштер болады. Міне, сол күштердің біршамасы адамзат тарихында түркі даласында қалыптасқанын атап өте аламыз.

1. Түркі тілді халықтар Еуразиялық кеңістікте өмір сүрген тарихи кезеңде түркілік көшпенділер қауымдастығында мұсылмандық дүниетанымның бірте-бірте іргетасы нығая түскені белгілі. Сондықтан ойшылдардың дүниетанымдық жүйелерінде түркілік әлемді түсінудің үлгілерімен қатар